

## TÁRSADALOMISMERET

### **A Társadalomismeret vizsgatárgy sajátosságairól**

A *Társadalomismeret* vizsgatárgy integráló szerepet tölt be a jelenismereti tárgyak között: felöleli a társadalmi viszonyokat leíró szociológiai megközelítéseket, valamint a gazdasági, szociálpszichológiai, jogi és állampolgári ismereteket is. A témák sokféleségéből következik, hogy nem hagyományos értelemben vett tantárgyról van szó, amelyben az „egy tudomány - egy tantárgy” elve érvényesül. Az elsődleges cél, hogy az iskola közvetlenül is válaszoljon a diákok szocializációs szükségleteire, segítse őket abban, hogy könnyebben elsajátítsák a társadalmi normákat, hogy a későbbiekben könnyebben be tudjanak illeszkedni a társadalomba.

A *Társadalomismeret* esetében tehát különösen fontos kérdés az ismeretátadás és készségfejlesztés „hatékonyan működő” arányának megtalálása - ami persze legfőképpen az órai munka szervezésében jelenik meg. Egy ilyen jellegű tárgynak ugyanis az alapvető társadalomtudományi ismereteken túl politikai és szociális mintákat, készségeket is kell közvetítenie. Szemlélete szorosan kötődik az aktuális társadalmi gyakorlathoz, illetve a diákok társadalmi tapasztalataihoz, különösen a közösségi szolgálat során szerzettekhez. A tanítás alapvető célja az, hogy kifejlessze a diákokban a készséget és a hajlandóságot, hogy életük további részében is tudatosan és kritikusan foglalkozzanak társadalmi kérdésekkel. A *Társadalomismeret* vizsgatárgy módszertani sajátossága tehát az induktivitás, amely tanítás személyességében és a társadalmi gyakorlathoz való közelségben jelenik meg.

### **A Társadalomismeret vizsgatárgy részletes érettségi követelményeiről**

A *Társadalomismeret* vizsgatárgy érettségi követelményei a kerettantervi tartalmakon túlmutató elemeket is tartalmaznak.

A *Társadalomismeret* különböző területei (társadalomismeret, jelenismeret, gazdasági-pénzügyi ismeretek, szociálpszichológia) nem jelentenek önálló tartalmakat, sokkal inkább eltérő megközelítési módokat, szemléleteket képviselnek. A vizsgatárgy komplex tartalmakra - pl. család, szocializáció, iskola, helyi társadalom, nemzet, glóbusz - épül, amelyeknek szociológiai, politológiai, szociálpszichológiai, gazdasági, filozófiai stb. oldalait vizsgáljuk meg.

### **A vizsga általános célja**

A *Társadalomismeret* vizsgatárgy érettségi követelményeiben - mind középszinten, mind emelt szinten - két nagyon fontos elvárás fogalmazódik meg. Egyrészt az, hogy a vizsgázó minél több ismeretet gyűjtsön az őt körülvevő társadalmi viszonyokról, együttélési szabályokról és mintákról. Másrészt annak bemutatása, hogy a vizsgázó mennyire képes megszerzett ismereteit személyes formában - önálló véleményeként - elmondani. Ez részben azt jelenti, hogy saját élményeit és tapasztalatait mennyiben képes általános formában is megfogalmazni, részben pedig azt, hogy a fölvetődő általánosabb kérdésekre és problémákra tud-e konkrét példákat és eseteket mondani.

A társadalomismeret érettségi vizsga tehát – a tantárgy alapvető céljaival összefüggésben – nem csupán ismereteket kér számon, hanem rendeltetése az is, hogy felmérje, mennyire vált képessé a tanuló a saját értékrendjének felismerésére, életútjának, perspektíváinak tervezésére. A követelmények annak megmutatását is számon kérik a vizsgázótól, hogy milyen mértékben jutott el különböző társadalmi kérdések és problémák tudatos értelmezéséhez. A társadalomismeret vizsgakövetelményei tartalmazzák az ún. szinkron társadalomtudományok: a szociológia, a

közgazdaságtudomány, a politológia, a jogtudomány, a szociálpszichológia alapvető értelmezési kereteinek és fogalomrendszerének ismeretét.

### **A társadalomismeret érettségi vizsga célja**

Az érettségi vizsga célja annak megállapítása, hogy a vizsgázó

- ismeri-e a társadalom alapvető szerkezetét, illetve a társadalmi viszonyok legfőbb sajátosságait;
- megismerkedett-e a különböző társadalmi együttélési szabályokkal, a jog alapelveivel, saját jogaival és kötelességeivel, az állam intézményeivel, valamint a gazdaság működésével;
- foglalkozott-e a közvetlen környezet és a tágabb környezet összefüggéseivel, tudatosította-e a globalizáció előnyeit és hátrányait;
- meg tud-e fogalmazni konkrét példák, esetek segítségével különböző értékrendeket, gondolkodási és cselekvési mintákat;
- mennyiben képes saját tapasztalatainak általánosítására és fogalmi megragadására;
- mennyire fejlődött ki benne az a készség, hajlandóság és felelősség, hogy élete további részében is tudatosan és kritikusan foglalkozzon társadalmi kérdésekkel, mások problémájával;
- képes-e a szűkebb és tágabb értelemben vett emberi csoportok, közösségekben zajló folyamatok megértésére, a mások iránti tiszteletre;
- megismerte-e a gazdaság alapintézményeit, törvényszerűségeit, szereplőit;
- ki tudja-e fejteni önálló véleményét gazdasági témákról, tudja-e vázolni megoldási javaslatait a gazdasági élettel összefüggő problémákról;
- mit tud a munkaerőpiacon érvényes írott és íratlan szabályokról.

Az emelt szintű vizsga célja a fentiekén túl annak megállapítása, hogy a vizsgázó

- rendelkezik-e a felsőoktatásban való továbbhaladáshoz szükséges tantárgyi alapismeretekkel;
- tisztában van-e azzal és annak következményeivel, hogy az ember olyan individuum, aki társadalomban, annak különböző szintű közösségeiben él;
- képes-e a környezetében történő eligazodásra, a társadalmi beilleszkedésre, a tudatos életvezetésre, van-e reális önismerete;
- felkészült-e a felelős társadalmi szerepvállalásra, a demokratikus közéletben való aktív részvételre, helytállásra a munka és az üzleti élet területén;
- ismeri-e az ezredforduló alapvető modernizációs és globális folyamatait és azok nemzetközi, illetve hazai hatásait;
- milyen szintű együttműködési és problémamegoldó készséggel rendelkezik;
- ismeri-e az ember vizsgálatának tudományos történeti módszereit (pszichológia, szociológia) közös, illetve eltérő megközelítési módjait;
- ismeri-e a saját élete szempontjából legfontosabb kapcsolatok pszichológiai jellegzetességeit, a nemi identitás és szerepvállalás, a családi élet jellegzetességeit.

### **A vizsga két szintje, a vizsga formái**

A középszintű vizsga elsősorban az elsajátított ismereteket - elsősorban fogalmakat - méri, illetve az alapvető ismeretek számonkérésén túl legfőképpen arra irányul, hogy a diákok képesek-e megérteni a körülöttük lévő világot. Az emelt szint vizsgája *tudományosabb* jellegű, ugyanis az emelt szintű vizsga legfőképpen a felsőoktatásban továbbtanulni szándékozó vizsgázó képességeit és ismereteit vizsgálja. Ez azt jelenti, hogy a vizsga a vizsgázóktól a középszintű követelményeket meghaladó bonyolultabb ismeretszerzési eljárásokban való jártasságot feltételez, összetettebb és önállóbb rendszerezési, alkalmazási, összehasonlítási és elemzési szempontokat, valamint magasabb fokú gondolkodási, önállóbb ítéletalkotási képességeket vár el. A középszintű követelmények egésze vonatkozik az emelt szintre is: az emelt szint számára megfogalmazott követelmények a középszinthez képest kiegészítésként értelmezendők. Ebből az is következik, hogy egy-egy témakör követelményeinek részletező leírását a középszint követelményei tartalmazzák.

# I. RÉSZLETES ÉRETTSÉGI VIZSGAKÖVETELMÉNYEK

## KOMPETENCIÁK ÉS TÉMAKÖRÖK

A témakörökhöz tartozó, alább részletezett tematikus követelmények elsajátítását a vizsgázó **középszinten** a saját tapasztalatait is tartalmazó projektmunka keretében illetve annak szóbeli „megvédésében”, továbbá a tételes szóbeli vizsgafeleletében kell, hogy igazolja. Az itt megjelölt kompetenciák mind az írásbeli, mind a szóbeli vizsgán megjelennek. Az emelt szintű követelmények tartalmazzák a középszintű követelményeket is.

### *Társadalomismeret*

| TÉMÁK                       | VIZSGASZINTEK                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|-----------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                             | Középszint                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Emelt szint                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| <b>Társadalomismeret</b>    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| <b>1. Egyén és közösség</b> | <p>Az ember biológiai és társadalmi meghatározottsága. Különböző kultúrák emberképe.</p> <p>Beilleszkedés a társadalomba. Szocializáció és identitás. Társadalmi szerepek. A szocializáció alapvető közegei: család, iskola, kortárs csoport, média. Konfliktus és konfliktuskezelés.</p> <p>Kultúrák és közösségek. Sztereotípiák és előítéletek. Társadalmi értékrendek. A vallás jelentősége az egyén közösségi és magánéleti mivoltában.</p> <p>Kulturális sokféleség. A világ vallásai.</p> <p>Társadalmi együttélési szabályok. A társadalmi norma és normaátadás. A deviancia fogalma. A társadalmi normák szabályozó szerepe. Bűnözés és bűncselekmény.</p> <p>Jogok és kötelességek. A gyermekek jogai, diákjogok és kötelességek. A közélet és magánélet határai. A média felelőssége a közélet és magánélet megközelítésében. A közélet etikája.</p> | <p>Az emberi faj kultúrájának gyökerei. A kulturális univerzálék. A kulturális önazonosság és a társadalmi hovatartozás problémái.</p> <p>A társadalmi szerződés. A társadalmi norma és normaátadás. Az anomia fogalma. Az illem.</p> <p>A vallásgyakorlás mint magán- vagy közügy.</p> <p>Jogok és kötelességek. A gyermekek jogai, diákjogok és kötelességek. Büntetőjogi számonkérés, elévülés – el nem évülés. A hatalommal való visszaélés bűncselekménye.</p> <p>Mentálhigiénés problémák és beilleszkedési zavarok a felnőtté válás életszakaszában.</p> |

|                                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|-----------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                         | <p>Az ifjúság sajátos helyzete a társadalomban. Mentálhigiénés problémák és beilleszkedési zavarok a felnőtté válás életszakaszában. A munkába lépés életszakasza.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| <p><b>2. A társadalmi viszonyok</b></p> | <p>A család fogalma és funkciói. Családi szerepek. Nemzedékek együttélése. Nők és férfiak a társadalomban: a két nem viszonyának változásai.</p> <p>Az iskola társadalmi szerepe. Az iskolai tudás jellegének átalakulása. Az iskola közösségteremtő és szocializációs funkciói.</p> <p>Az életmód fogalma és elemei. Fogyasztói magatartás. Lakóhely, étkezési és öltözködési szokások. Munkaidő, szabadidő.</p> <p>A helyi társadalom. A nemzet politikai és kulturális fogalmai. A magyar nemzettudat sajátosságai. A hazafiság történelmi példái. A nemzetiség fogalma. Magyarországi nemzetiségek. A roma népesség helyzetének sajátosságai.</p> <p>A társadalom rétegződése életkor, nemek, műveltség, vagyoni helyzet, foglalkozás, településformák, etnikum szerint. A magyarországi egyházak, vallási közösségek. Multikulturális társadalomszemlélet. Demográfiai viszonyok.</p> <p>A társadalmi egyenlőtlenség. Méltányosság és igazságosság. A hátrányos helyzet fogalma. A hátrányos helyzet típusai: szegénység, testi és szellemi fogyatékoság. Karitatív tevékenység. Közösségi</p> | <p>Az iskola társadalmi szerepe. Az iskolai tudás jellegének átalakulása: az élethosszig tartó tanulás fogalma.</p> <p>A magyar nemzettudat fejlődésének sajátosságai. A nemzetiségek jogi szabályozásának történeti változásai és új vonásai.</p> <p>Az egyházak társadalmi szerepvállalása és jogi szabályozásuk.</p> <p>Demográfiai viszonyok. Korfa.</p> <p>A szociológia és a szociálpszichológia tudománya, szociálpolitika. Urbanizációs és regionális problémák.</p> |

|                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|--------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                                                    | szolgálat, önkéntesség.<br><br>A szociológia tudománya.<br>Tömegjelenségek.<br>Tömeglélektan. A média hatása.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| <b>3. Állampolgári ismeretek</b>                                   |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| <b>3.1. Jogi alapismeretek</b>                                     | <p>Az alapvető emberi jogok.<br/>Egyéni és közösségi jogok.<br/>Gyermei és diákjogok.<br/>Állampolgári kötelességek.</p> <p>A politika fogalma. Magánérdek és közérdek. A demokratikus társadalmi és állami berendezkedés. A demokratikus közélet fő jellemzői. A hatalommegosztás elve.</p> <p>Magyarország alaptörvénye. A törvényhozó hatalom rendszere. A végrehajtó hatalom rendszere. A köztársasági elnök szerepe. Politikai pártok.</p> <p>A bírászkodás rendszere Magyarországon. Jogi alapismeretek: jogsérelem, jogorvoslat. A rendőrség jogai és kötelezettségei.</p> | <p>Az állampolgárság fogalma. Állampolgárság létrejötte.</p> <p>A politika fogalma. Magánérdek és közérdek. A demokratikus társadalmi és állami berendezkedés. A demokratikus közélet fő jellemzői. A hatalommegosztás elve.</p> <p>Magyarország alaptörvényének létrejötte. Az államhatalmak elválasztásának elve.</p> |
| <b>3.2. Intézményrendszer</b>                                      | <p>Az önkormányzatiság fogalma. A helyi önkormányzatok szervezete és működése. A közigazgatás rendszere. A civil társadalom szervezetei.</p> <p>Az Európai Unió kialakulása és céljai. Az Európai Unió alapintézményei.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | <p>Az Európai Unió intézményrendszere. Az európai polgárság jogai és kötelességei.</p>                                                                                                                                                                                                                                  |
| <b>3.3. Ügyek intézése</b>                                         | <p>Állampolgári dokumentumok: személyi igazolvány, lakcímkártya, diákigazolvány, útlevél, adóazonosító, taj-kártya, jogosítvány.</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | <p>„A jó állam” elve</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
| <b>4. Jelenismeret – Társadalmi világrend az ezredforduló után</b> |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| <b>4.1. Az életmód</b>                                             | <p>A gazdasági növekedés dilemmái. A demográfiai</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | <p>Az állami és nemzetközi politikai szerepvállalás ellentmondásai.</p>                                                                                                                                                                                                                                                 |

|                                                |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                                | folyamatok ellentmondásai.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | Biztonságpolitika: terrorizmus, migráció. Az európai integráció kérdései. Civilizációs konfliktusok: etnikai, környezeti, vallási, gazdasági kérdések. A multinacionális és nemzeti gazdaságok ellentmondásai.                                                                                    |
| <b>4.2. Kultúra és globalizáció</b>            | A globalizáció folyamata. A fogyasztói társadalom válsága. A munka világának átalakulása. Az információs társadalom kialakulása. Az élethosszig tartó tanulás. A nemek közötti viszony és a család kulturális, gazdasági és társadalmi funkcióinak átalakulása.                                                                                                                                      | A globalizáció fenyegetése a nemzeti-nemzetiségi kultúrák vonatkozásában. A szabadság, a jólét, a társadalmi igazságosság és a technológiai modernizáció összefüggései. A hálózati kultúrák növekvő szerepe. A gender-elmélet és annak kritikája. Szellemi és vallási körkép az ezredfordulón.    |
| <b>4.3. A növekedés határai</b>                | A fenntarthatóság elvei. A technikai civilizáció és a gazdasági növekedés hatása a természeti környezetre. A demográfiai robbanás társadalmi és gazdasági okai. A népesség csökkenése és az elöregedés hazánkban és más európai országokban. A környezetkímélő magatartás elterjedését ösztönző, illetve gátló tényezők.                                                                             | A globális élelmiszeripar termékeinek és a természetes élelmiszerek fogyasztásának szembenállása. A génmódosított árukkal összefüggő társadalmi-egészségügyi kockázatok. Fenntartható fejlődés vagy fenntarthatóság? A globális demográfiai növekedés és a hazai népességcsökkenés ellentmondása. |
| <b>5. Gazdasági és pénzügyi ismeretek</b>      |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
| <b>5.1. A gazdasági környezet</b>              | A gazdaság alapintézményei, törvényszerűségei és gazdasági szereplői. A tulajdonformák. A vállalkozási formák fő jellemzői.                                                                                                                                                                                                                                                                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
| <b>5.2. Az állam gazdasági szerepvállalása</b> | <p>Az állam gazdasági szerepvállalása. Állami költségvetés. Adópolitika. Az állam piaci és nem piaci feladatai. Az újraelosztási rendszerek.</p> <p>A fő makrogazdasági mutatók. A gazdasági növekedés, stagnálás, foglalkoztatottság, munkanélküliség, infláció, külső és belső egyensúly.</p> <p>Az Európai Unió fő gazdaságszervező elvei (szabad munkaerő- és tőkeáramlás, egységes valuta).</p> | <p>Adó- és járulékpolitika. Az állam gazdasági szerepének liberális, baloldali és konzervatív értelmezése.</p> <p>A makroökonómia alapfogalmai.</p> <p>Nézetek az Európai Unió gazdasági egységesedéséről. Konvergenciaprogramok.</p>                                                             |

|                                                                |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |                                                                                                                                                                                                        |
|----------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p><b>5.3. Pénzügyi ismeretek</b></p>                          | <p>A pénz fogalma, szerepe, funkciói.<br/>A nemzetközi és a hazai bankrendszer.<br/>Pénzügyi tranzakciók. Hitel (kamat, futamidő, fedezet, saját erő).<br/>A pénzpiac fogalma. Az ár-bér spirál folyamata.</p>                                                                                                                                            | <p>A pénz kialakulása.<br/>A nemzetközi és a hazai bankrendszer változási tendenciái.<br/>A devizakölcsön problémája, megoldási lehetőségek.<br/>Pénzkereslet, pénzkínálat; a pénzpiac egyensúlya.</p> |
| <p><b>5.4. A munka világa; Fogasztó a piac-gazdaságban</b></p> | <p>A munkaviszony. Munkaadók és munkavállalók jogai és kötelezettségei. Hazai és nemzetközi munkaerő-piaci elvárások. Az adózás. Felkészülés a munkaerőpiacra való kilépésre: önéletrajz, motivációs levél. Az állásinterjú. Fogasztás, beruházás, megtakarítás a háztartásban. A megtakarítás formái. A megfontolt hitelfelvétel. A fogyasztó jogai.</p> | <p>A munkáról való gondolkodás eltérő kulturális attitűdjei.</p>                                                                                                                                       |